

Hétköznapi történetek

Herceg János

A hegedű

A tanító még nem volt nagyon öreg ember, amikor hirtelen agyvérzést kapott, s be kellett szállítani a városi kórházba. Jégtömlő volt a fején, s csak az egyik szemét tudta félig kinyitni, amikor megérkeztek betegágyához a gyerekei, két fia és a lánya.

Felnőttek voltak már, az egyik fiú mérnök, a másik orvos, leánya egy tanár felesége. És hosszú esztendőök óta voltak távol a szülői háztól, apjuk régi emlékekben élt már csak a tudatukban. Ahogy az iskolában áll a tábla felé fordulva, ahogy ebédnél az asztalkendőt gyúri a gallérja mögé, mindig egyforma mozdulattal, s ahogy a diófa alatt ül egy korhadt kis kerti padon, álla alatt a hegedűvel, és halkán, önmagának muzsikál. Ez az emlék élt mindannyiukban a legerősebben. Néha a zeneszó is megszólalt a fülükben messziről, a szemük recehártyáján ott fénylett a kopott hegedű karcsú teste.

Az orvos sokáig lehajtott fejjel állt. Ő tudta már, hogy nincs segítség, hogy a halál minden pillanatban bekövetkezhet. Egy újabb roham és vége. Szerette apját. Talán ezért szólalt meg hosszú szünet után:

— A hegedű... Semmit se kívánok apám után. Nem érdekel az örökség. De a hegedűt szeretném magammal vinni. Ti osztozzatok meg a vagyonomon.

Egy kis szőleje volt az öreg tanítónak, takaros háza a falu főutcáján, szép bútora, eléggé rendezett könyvtára. Nem volt túlzás vagyonnak nevezni az örökséget.

— Nem! — felelte makacsul a leány. — Nekem van egy fiam, neki szeretném elvinni a hegedűt. Hiszen tudjátok...

A fiúk nem kérdezték, hogy mi kellene tudniok. Lehajtott fejjel álltak. Az öreg test mozdulatlanul feküdt a betegágyon, lélegzete is alig volt már hallható. Magukban elbúcsúztak már apjuktól, megbékültek a halál gondolatával, amibe a felnőttek némi megkönnyebbüléssel szoktak bele-törődni, hiszen egyszer rájuk is sor kerül, de előbb a szülők távoznak.

— Nem értelek benneteket. Mit akartok azzal a hegedűvel? — ütötte fel szinte haragcsan a mérnök a fejét. — Apánk engem tanított rajta játszani. Mit kezdtek ti vele? Csak azért, hogy a tietek legyen?

Az orvos türelmetlenül nézett az órájára, mintha a halálnak meghatározott időben kellene bekövekeznie, s ő most arra várna. Pedig gondolatai messze jártak, az otthoni házban, mikor apjuk még fiatal volt és erős, és estefelé leült a diófa alá és hegedült.

— A katonák... — szólalt meg hirtelen a beteg, s aztán sokáig hallgatott!, levegőért kapkodott, az orvos megigazitotta fején a tömlőt, s a takaró alá nyúlt, a szívéhez, a leány szeméhez szorította zsebkendőjét, a mérnök tehetetlenül bámult maga elé.

— ... a katonák is így osztottak az ács köntösén... — folytatta apjuk egészen tisztán és értelmesen.

Riadtan néztek rá. De arcán nyoma sem volt most az apai szigornak, a beteg megadása se látszott rajta. Ellenkezőleg, mosolygott. Talán elnézően, talán gúnyosan, de meglehet, hogy csak szeretet volt ebben a mosolyban, amit a gyerekeihez in'ézett szavak kísértek.

Az orvos-fíu tért először magához. Hosszan nézett apja arcába, aztán levette fejről a jégtömlőt, és az ágy mellé dobta. A másik kettő csak jóval később vette észre, hogy apjuk meghalt.

Másnap eltemették, az örökséget ismerősök értékesítették, a berendezés apjuk házvezetőnjére maradt. A hegedűről nem beszéltek többé. Hanem később, a gyász fájdalmában, s aztán még sokáig, valahányszor eszükbe jutott az édesapjuk, mindig úgy látták maguk előtt, hogy áll a diófa alá szorított hegedűjével ül a diófa árnyékában, és magafeledten hegedül. Ez az emlék ott a halottaságynál még erősebb lett, minden mást elnyomott bennük, mint egy erőszakos ábránd, melyet a boldogságához fűz az ember.

— Hát ezért mit ad? — kérdezte az öreg házvezetőnő a vándor zsidó párt hónappal később.

— Ez nem sokat ér — felelte a házaló s még hozzátette: — A leg-ocskább kocsmái zenész is külön hangszerezen muzsikál.

Nevetségesen alacsony árat fizetett érte, s azt is megbánta. Mit is ért neki egy olcsó, ütött-kopott, öreg hegedű! Még meg is csóválta fejét, hogy milyen könnyelmű volt, amikor ezt az öreg jószágot megvette.

S komoran ment végig az utcán, mint aki rossz vásárt csinált.

A kocszmában nem volt senki, csak a nyári legyek meg a csend s a dohányfüst savanyúsága, ahogy beleette magát a kecskelábú asztalokba. A kocsmárosné felcspített szoknyában meszelt odakinn az udvaron, úgy kellett az öregnek elkrákogni magát és lármásan elhúzni a széket az asztaltól, hogy a menyecske meghallja és bejőjjön megkérdezni, mit parancsol.

— Egy üveg bort, a jobbik fajtából — felelte az öregember, és legényesen tolta hátra a fején kajla kalapját. De mielőtt leült, a kocsmárosné megnézhetette magának. Magas, szikár öreg volt, jó hatvanas, de egyenes még és a hangja is fiatalos.

— Egyedül akarja meginni az egész litert? — kérdezte incselkedve, mikor letette elébe az üveget az asztalra.

— Hát ha csak maga nem segít. Különben muszáj lesz egyedül megbirkóznom vele. Na, üljön már le ide mellém.

— Sok dolgom lenne, ha minden vendégnek belenyálnék a poharába, mit gondol — szabadkozott a menyecske. — Meszelnem is kell, nem érek én rá ilyesmire. Csak igyon maga csendesen magában.

Ki is ment mindjárt, és húzta szorgalmasan a meszelőt a falon, s félszemmel benézett, hogy mit csinál az öreg. De az nem csinált semmit. Út a bora fölött kalapját hátratulva, s néha a bajuszához nyúlva elégedetten. Mintha látta is volna már itt a kocszmában a menyecske.

— Hall maga engemet? — kérdezte az öreg. — Mert akkor mesélnék valamit. Érdekeset.

— Hogyne hallanám — felelte a kocsmárosné és bosszankodott magában, hogy mit akar ez az öreg vele. Szórakoztassa talán? A fene a dög! —

Tudja — mondta amaz, miután teli pohárral öntött a borból és egyszerűszra kiitta —, itt vagyok én már félesztendeje. Hogy nyugdíjba tettem, mindjárt idejöttem. Kibéreltem egy kis szőlőt fönt a hegyen. Van egy présház rajta, sparthert benne meg ágy, abban lakok én. Gondoltam, muszáj megélni valahogy, amíg nem kezd érkezni minden hónapban a pénz.

Odakintről egy hang se hallatszott, mintha a csendbe beszélt volna az öreg, olyan volt az egész. Meg is kérdezte némi szünet után:

— Hallja, amit én mesélek?

— Hallom, hogyne hallanám. Lassan meszelek én, csak mondja.

— Szóval, el voltam én itt készülve a hosszú koplalásra. Mit tudom én, mikor jön az a pénz. Mert a házamat bent a városban mindjárt eladtam, amikor tavál meghalt a feleségem. Osztozzatok meg rajta, mondtam a gyerekeimnek. Csak aztán, amikor beteg lettem, kiestem a munkából, vagyis amikor nyugdíjba helyeztek, azt mondja az a lányom, akinél laktam: nem igazság, papa, hogy csak én gondozzam magát. Az lenne a helyes, ha föl-váltva lenne mindegyik gyerekinél. Megosztoznánk szépen a terhén.

— Hát akkor jöttem én ide, hogy egyiknek se legyen a nyakán. Gondolja, kinézett hozzám bármelyik is? Dehogy! Egy kis meleg levest nem kaptam én vagy három szem pogácsát senkitől, mióta itt vagyok.

Megint töltött a borból, újra kiitta fenéig, és széttörölte a bajuszát, s még nevetett is, hogy milyen kemény az élet, ha megöregszik az ember.

— Na és? — sürgette a kocsmárosné, mert isten tudja, miért, érdekelte már a mese, letette a meszelőt, a szoknyáját leengedve a térdé alá, bejött az ivóba, leült egy asztalhoz és öklére hajtotta ondolált fejét.

— Na és tegnapelőtt megjött a pénz. Több mint száz darab ezres. Hát mostan én inni akarok. Egye meg a fene ezt a keserves világot.

Máskor a kocsmárosné hamar üzent volna a cigányoknak, hogy jöjjenek és csapjanak lármát a vendég körül. De most csak elnézte az öreget, és aztán úgy szólalt meg, mint akinek a torkában akadozik a hangja:

— Nézze, bácsikám, az én szegény apámmal is sok baj volt, mikor megöregedett és nem bírta már a munkát. Ördög kell magának, nem cigányzene! Békesség kell ebben a korban, én tudom. Megértés. Én kivettem a lelkemet az én apámért, mégse voltam jó. Az az én rongy sógornóm volt az ő kedves lánya.

Már sirásba fulladt a hangja, s felállt az asztal mellől, egyik kezével a szemét törölgette, másikat ökölbe szorítva rázta a levegőben.

Az öreg döbbsen néz'e. Aztán megigazította kalapját, lehajtotta a fejét, a kockás abroszt bámulta egy ideig, s csak akkor kérdezte meg csendesen:

— Hát visszamenjek hozzájuk? Megbocsássak nekik? Adjam oda a pénzemet, hogy eltartsanak?

— Hát kinek adja, ha nem a gyerekeinek? Cafatokra költené talán, vagy valami vénasszony feleségre, akit magának köllene ápolni? Nézze...

Az öreg felállt, nem várta meg, hogy a kocsmárosné befejezze, amit mondani akart. Le'ette a pénzt az asztalra, a bor árát, és lassan megindult az ajtó felé. A menyecske meg csak nézett utána, s újra megtörölte a szemét.

Kísértés

A kompon még fel se tűntek, hiszen csak a zöld ing jelentette rajtuk az egyenruhát meg a széleskarimájú kalap, amely a hátukra lógott most, amikor azonban kiszálltak és felsorakoztak a Duna-parton, az emberek megálltak és elmosolyodva kiáltották:

— Nini, cserkészek!

Kettős rendekben, nótaszóval vonultak el, s mikor már nem kísérték őket kíváncsi szemek, lomposabban lépkedtek, a dal is elhalt a szájakon, talán a hideg szél miatt, amely élesen fújt a Duna felől.

Az erdő szélén alkalmas terepet találtak, s csakhamar előkerültek az összegöngyölt sátorlapok, cölöpöket vertek a földbe, egy szőke kislány krumplit hámozott a vacsorához, mások rőzsét szedtek, a parancsnok harsány hangon adta ki az utasításokat, s így szállt le lassan a nap, esteledett.

A bográcsban addigra megfőtt a krumplipaprikás, előkerültek a csajkák, az összecsukszó kanalak, amikor egy öregember jelent meg a kis tisztáson, odalépett az egyik fiúhoz, és halkán a fülébe súgta:

— Vigyázzatok, fenn vannak a hegyen!

A fiú csodálkozva kérdezte:

— Kicsoda?

— Az ellenség — felelte az öreg, és lopva körülnézett, nem hallotta-e más is, amit mondott. S amikor meglátta a kis cserkész arcán a széles mosolyt, keményen rászólt:

— Ne neved! Ma reggel három embert agyonlöttek, mert azt hitték, hogy kémeek. Ne neved!

A fiú hátrált néhány lépést, és vékony, gyerekes hangjából kiéződött a rémület, amikor a parancsnokért kiáltott.

Most már ketten bámultak az öregre. Amolyan jó hatvanas, nyütt-ruhájú parasztember volt, borostásarcú, vastagbajszú, fején báránybórsapkával. Kezében egy görcsös botot szorongatott, ahogy a hegyről lejött.

A parancsnok már bátrabban te'lte fel a kérdést:

— Milyen ellenség van a hegyen?

— A katonák. Múlt héten elhajóták a tehenemet. A fiamról se tudok semmit. Nem is megyek vissza, itt maradok veletek.

Akkor már egész csoport fogta körül az öregembert, a lányok szepegve néz'ek a parancsnokra, mintha csakugyan az ellenségtől féltek volna, amely fenn garázdálkodik a hegyen, egy fiú hangosan elröhögte magát, mire a parancsnok erélyesen leintette:

— Ne neved! Nem tréfa ez.

— Hát akkor tessék velünk jönni vacsorázni — fordult mindjárt az öreg felé, aki egy pillanatilag húzódozott, tekintetét fel-felkapta a hegyre, az án tanácstalanul mégis elindult a gyerekekkel a tisztás közepére, ahol már gőzölgött a kondérból a vacsora. Csajkát kerítettek neki, kanalat nyomtak a kezébe, és leültették maguk közé a körbe.

A közelben volt egy kerek kút, azért is választották táborozáshoz ezt a helyet. Asszonyok, lányok szállingóztak a kúthoz a faluból, nyikorgatták a kerekét, csobbanva loccsantották ki a vizet. Onnan kiáltott a tábor felé sírós hangján egy öregasszony:

— Tata, mit csinálsz ott? Gyere szépen haza! Gyere no!

Az öregember a hang felé nézett, letette kezéből a csajkát, a cserkészek pedig riadtan hajóták le a fejüket. Most már megértették, hogy mi lehet az, ami közéjük hozta az öreget.

De addigra már a felesége is ott volt, sápítóva beszélt, megigazította az ura fején a koszlott prémsapkát, leporolta a kabátját', pedig az nem is volt piszkos, és a sapka is rendesen ült a fején.

— A háborúban megzavarodott, szegénykém — panaszolta. — Elvitték a szép nagy fiamat, kifosztottak bennünket, abba rokkant meg az én szegény uram.

A gyerekek zavar'an álltak, a kislányok legszívesebben elsírták volna magukat, ha nem szégyellik a könnyeket, s az iménti fiúnak se volt már kedve nevetni. Az öregasszony meg folytatta siránkozását:

— Máskülönbén nincsen semmi baja, dolgozza a földet, ellátja a jószágot, olyan mint más parasztember. Csak amikor katonákat lát, akkor fogja el a kísértés. Olyankor nem lehet bírni vele.

— Mi nem vagyunk katonák — mondta csendesén a parancsnok, de többet már nem tudott mondani, az ő hangja is elcsuklott, és szégyellte magát a többiek előtt. El is fordult a Duna felé, s csak akkor nézett vissza, mikor a két öreg már messze járt a hegyoldalban.

A kis ház fenn áll a hegyoldalban, lombos fák ölelik gyengéden körül, egy tarkafoltos tehén legelészik a közelében, s odébb pásztor, a pirosruhás kislány áll botjára támaszkodva.

Lentről olyan az egész a vándor szemében, mint egy szép, szelid kép, melyet fal helyett a hegyre akasztottak, s csupán a madarak füttyét ad.ák hozzá meg a tehén bögését, hogy érdekesebb legyen.

— Kislány — kiáltja a vándor, tölcserít formálva a szája elé —, kislány, van-e jó víz az udvarotokban? Mert akkor feljönnék, innék egy kortyot, nagyon elikkadtam ebben a melegben.

De a kislány nem akar éle:rekelni ebből a képből, csak áll mozdulatlanul a magas bokrok között, s hiába hétpróbás legény a vándor, a hangja riadtan száll, amikor megismétli a kérdést. Hanem erre nagydarab ember jelenik meg a fehérre meszelt ház falánál, s harsányan kiált vissza az idegennek:

— Még maradt egy kicsi a kútban, szívesen odaadjuk!

S most már nem kép többé a kis ház, a pirosruhás pásztorlánnyal, a tehén is látható lép'ekkel ballag a legelőjén, a madarak éneke tisztán hallatszik a fák között, akárcsak a kongó hangok a pincéből, ahogy a gazda csapraveri a hordót, és a vándor levett kalappal áll a tornác előtt.

— Megbocsássanak — mondja tisztelettel —, hosszú ez az út a két falu között, megszomjazik az ember.

A konyhából vacsorailag száll a levegőben, és a gazdasszony megtörli köténye sarkával a szemét, ahogy a piros rántást keveri bele a levesbe, mert lemenőben van már a nap, és evvel az emberrel olyan keserves az élet. „Maradtál volna ahol vagy, ne jöttél volna énutánam!” — kiáltotta az imént is, mintha ő tehetne róla, hogy a második gyerek is kislány lett, és elviszik majd a háztól, mikor legjobban kellene, mikor ők már megöregsenek.

— Járt erre nemrég a püspök is — tréfálkozik a gazda —, de ötlet nem hívtam föl, hogy megkínáljam a borommal. Hanem most jókedvem van, és maga éppen kapóra jött.

A vándor már ott ül az asztal mellett, és széttörli száján a nyálat a bajusza helyén, mert fiatal még, s a bort is inkább tisztességből issza meg azért, mert nagyon csiklandozza már az orrát a leves.

A foltos tehén nagy hasával végigcammog az udvaron az istálló felé, de a vándor inkább a pásztorlányt nézi meg a szeme sarkából, s most látja, hogy ez már nem is olyan kislány, egy-két év múlva ez már nem hajtja le a fejét, ha legényt lát.

— Itt dolgoztam a városban a kőműveseknél — mondja bemutatkozás helyett —, most meg hazamegyek, mert nemsokára visznek katonának.

— Csak az'án nézze meg, kit vesz el feleségül, ha hazajön — bök a gazda szemével a konyha felé, de hangjából már kiérezni a megbékélést. — A jó asszony áldás a háznál, ezt ne felejtse el. És átok, ha nincsen megértés vele. Hát én nem is panaszkodhatok.

Hosszan bólogatnak egymás szavaira, és koccintanak közben, és a gazdasszony is mosolyog már, ahogy asztalra teszi a tálat a levessel, és egyszerre két kislány ül már az asztalnál, hogy a vándornak meg kellene dörzsölni a szemét, hátha sokat ivott s azért lát két pirosruhás lányt maga előtt.

— Én nem bánám — mondja később a gazda két vastag, szőrös karjára dőlve az asztalon —, ha jönne egy jóra való legény, és itt akarna ma-

radni örökre. Én meghúznám magam a mamával ott a nyárikonyhában. Mi köll két öregnek? Semmi! Meglelnénk egymással békességben!

— Hol van az még, János? — szól közbe az asszony, mintha valahonnan messziről hívná vissza az urát, miközben a két kislány nagy szemekkel néz rá, szomjas kíváncsisággal és segélykérően egyszerre.

— Hol van? — kiált rá indulatosan az ember. — Itt van a küszöb előtt. Még egy pár szüret, és itt az öregség.

Ezután már csak hallgatni lehet. A bor kifogyóban van a harmadik üvegből is, a lombok megsötétedtek, ahogy a nap lebukott a hegy mögé. S akkor feláll a vándor az asztal mellől, és búcsúzás közben azt mondja:

— Talán még visszajövök ide magukhoz, ha letelt az időm.

De akkor már es'e van, a kép a házzal és a kislánnyal a lombok között egészen beleolvadt a hegyoldalba, a megsötétült fák ölelésében, s a vándornak sietnie kell, mert leszállt az este, messziről már idevilágítanak a halvány lámpafények.

Aranykakas

A kislány megállt egy pillanatra az ajtó előtt, és homályos üvegében megnézte magát. Az üveg csak övig mutatta meg a tükörképét, ki-domborodó mellét az áttetsző világoskék selyem alatti, vastagon rúzszott száját, amelyen most egy ideges mosoly rángott, mint vizsgák idejét a prof előtt. De úgy látszik meg volt elégedve magával, mert fejét egy gyors mozdulattal hátravetette, hogy rövidre nyírt haja szétrepült, és megnyomta a csengőt.

— Mi az, most már hajnalban jön? Hisz ez is döglük még!

Rá se nézett a háziasszonyra. Különbben is utálta a csoszogásáért, a káposztaszagáért, s főleg azért, mert tetőtől talpig mindig végigmérte őt, ha a fiúhoz jött, s olyankor szinte hátában érezte megvetően gúnyos mosolyát. A konyhát is utálta, amelyen át kellett mennie.

De most, mintha ott se lett volna a temérdek piszkos edény, egy tányérban a megdermedt, maradék főzelék, tejesüveg az asztalon, kanári a kalitkában és a hatalmas sziklakaktusz az ablakpárkányon.

— Dudas! — kiáltotta már az ajtóból, s csak aztán lépett a csöppnyi szobába, hogy megrázza a fiú vállát a kékcsíkos trikóban. — Nyolc óra múltott! Dudas! Kilencre vagyunk bejelentve!

A fiú rántott egyet a testén, és átperdült a másik oldalára, dühösen fordult a falnak. Hátát egy vékony csikban meztelenül hagyta a trikó és a takaró.

A lány hallgatott egy pillanatig. Figyelt. A fiú szuszogását figyelte. S minthogy jó füle volt, mindjárt megállapította, hogy nem alszik már.

De nem szólt többé hozzá, nem rázta, nem sürgette erőszakosan.

Leült az ágy szélére, végigsimított a fiú haján, a homlokán, s aztán csendesen megfogta a takarón fekvő erős kezét. Erre nagyot ásított a fiú. Nem unottan, csak mert álmos volt még. De mindjárt felült, elmosolyodott, félkarjával magához húzta a lány fejét, s cuppanósan szájoncsókolta. Az ágy mellett egy szék állt, az helyettesítette az éjjeliszekrényt. Azon volt az órája, a pénze kiszórva, a töltőtolla és a pipája.

— Szent isten! — nézte meg az órát. — Hát miért nem szólsz?

A lány nem felelt, csak mosolygott. Odalépett a féloládra dőlt szekrényhez, kivett belőle egy fehér inget, s egy harántcsíkos kék-fehér nyakendőt. Az ágy alá nyúlt, kihúzott egy pár barna cipőt. Ott volt a cipő mellett egy rongy meg egy doboz barna kenőcs. Nekiállt a cipőt fényesíteni. A fiú addig cigarettára gyújtott a változatosság kedvéért, és a menyeyezetre bámult szótlanul.

A háziasszony főzelékszagával kopogás nélkül nyitott be:

— És még azt is meg kell mondanom, hogy mosni nem engedek itt-hon. Se vasalni. Elég áram fogy így is!

— Nem számít — ordította el magát a fiú. — Na gyerünk, gyerünk, kifelé, ha nem akar elájulni!

Azzal már ki is ugrott az ágyból, rövid alsónadrágban, s lábujjhegyen, hogy be ne piszkítsa a talpát, odament az asztalhoz, ahol még egy szék volt, s támláján gondosan átvetve egy sárga nadrág. Belebujt. Addig a lány elkészült a cipő fényesítésével. Éppen újra magához akarta ölelni a lány fejét, hogy hálája jeléül szájoncsókolja, amikor éles csöngetés hallatszott és ismerős hangok a konyha felől.

— Na ez kellett nekünk! — kiáltotta el magát, s még füttyentett is egyet. — Itt vannak az örömszülők! Jól nézünk ki!

— Jaj, anya! — repdesett a lány hangja tettetett örömmel. — Hát honnan tudtátok? Keziticsókolom néni! — fordult Dudus anyja felé, mert a két apa be sem fért a szobába, üdvözölni se lehetett öke.

— Mosni, vasalni nem szabad. Tessék belátni — kornyikált a háttérben a háziasszony jóval tiszteletudóbb hangon.

— Nem számít! — kiáltotta Dudus. — Elég a dumából. És gyerek se legyen. Tudom! Na ne féljen!

A két apa szólanul állt, lehajtott fejjel, feketébe öltözve, ünnepélyesen, a kanárimadár vigan füttyült s hallani lehetett, hogy a háziasszony kiönti a tejet a lábosba.

— Mit csináljunk! — mondta aztán az egyik apa. — Mit csináljunk!

— Atya! — szolt ki Dudus kedélyesen a konyhába. — Ti menjetek szépen előre, hogy odaérjeteK, ha már ezért jö teteK. Mi motoron megyünk.

— Mi az, megjavítottad? — hangzott a csodálkozó kérdés a konyhából.

— Na hallod! Csak az olajvezetéket kellett kicserélni! Megy, mint a sárkány, ugye, Vera?

Nevetett. S a könnyező anyák után, Vera nyakát átölelve, kilépett a tenyérynyi szobából, úgyhogy már a folyosóról hallatszott a hangja.

— Regisztrálás után irány az „Aranykakas”.

Mikor Godál megvette azt a kis falusi házat, ahol a nyarat töltötte később a családjával, berendezett magának egy külön szobát, a fal mellett felsorakoztatta könyveit, s ott dolgozott azán olyan szorgalommal késő éjszakáig, mint valami középkori szerzetes.

— Ne zavarjátok a papát! — ez volt a jelszó a házban, s a gyerekek csakugyan lábujjhegyen osontak el az ajtaja előtt, suttogva beszéltek, legföljebb a felgyült nevetés pukkadt ki belőlük olykor, mint az orkán.

Mindenki élte a maga életét, a kislány csónakázni ment a tóra, a fiú horgászbotjaival már hajnalban eltűnt, s az asszony az ebédet főzte, és délben együtt ült az egész család a diófa alatt.

— Ha majd megöregszem — mondta Godál gyakran az ebédnél — végleg kiköltözünk ide a mamával, mennyivel jobb lesz nektek ide hazajönni, mint a városba. Sokkal nyugodtabb, békésebb itt az élet.

A mama ugyan megpróbált szembeszállni vele, hogy hát minek elzárkózni a világtól, elbújdosni az emberek elől, mint a hajótörötteknek valami lakatlan szigeten.

— I't közelebb vagyunk a természethez! Nem érzitek? — kötötte magát keményen a rögeszméjéhez Godál. — Na és nem leszünk addigra valóban hajótöröttek? Az élet hajótöröttjei!

De ezen az ócska közhelyen már neki is nevetni kellett.

És így múltak az évek. A jelszó: „Ne zavarjátok a papát!” idővel sokat vesztített a szigorából. Egyre ri'kábban hangzott el, a kislányból nagylány lett, barátnőivel vette körül magát a diófa alatt, úgyhogy nem lehetett kiülni, s zavarni őket, a fiú megnősült, s egyik nyáron már egy sírós, makrancos csöppséggel tért haza, aki! az egész család imádot, s Godálnak négykézláb kellett másznia a fűben, a kutyát utánozni, hogy a csöppség rokonszenvét elnyerje, s megtűrjék őt is valahogy a házban.

— Neked kitoltam a sezlont az előszobába — mondta a felesége, s ezen nem is csodálkozott, hiszen kellett az ő szobája a fiataloknak, a másikon a mama lakott, oda ő nem mehetett, mert hortyogott szegény, és az zavarta a mama éjszakai nyugalmát.

— Nagyon kellemetlen, hogy a papa kinn alszik az előszobában — panaszkolta a fiú öreg édesanyjának —, át kell botlanunk rajta, ha este későn hazajövünk a moziból vagy az ismerősöktől.

Volt egy nyárikonyha a ház végében, odatolta aztán Godál azt a sezlont. De a diófa árnyéka még az övé volt. Napközben, amikor a fiatalok lenn voltak a tónál, kilopta könyveit egykori szobájából, s ott ült a diófa alatt.

— Ne is haragudj — mondta neki egyszer a felesége —, de ennek a csöppségnek nincs hova mennie, ha te napszámban ülsz a diófa alatt. A gyerekek mozgási lehetőség kell, tér, levegő. Nem lehetnek vele mindig lenn a tónál. Utóvégre én is szeretném élvezni az unokámat.

A diófát nem egykönnyen engedte át Godál az ostromlóknak. Fellázadt, kétségbeesve védte a maga jogát.

— Nem zavarok én ott senkit, a gyerekekkel is szívesen eljátszadozom. Hát már igazán nincs egy zug a házban, ahol meghúzhatnám magam?

De letorkolták. Hogy nincs benne semmi belátás, hogy nem érti: a gyerekek magához való társaság kell, nem a dörmögő nagyapja, aki a könyveibe temetkezik, és csak szívja azt az átkozott pipát örökkön-örökké.

Hátrahúzódott a ker! végébe. Cölöpöt vert a földbe, kerítésdeszkából asztallapot szögezett rá, s onnan sandított szemüvegén át vágyakozva a diófa felé, ahonnan száműzték.

Az idő múlásával leánya is unokákkal tért haza, s most már a kert is kevés volt, szűk lett az egész ház. A nyárikonyhában három asszony forgódott, ki kellett tenni a sezlont, mert nem volt hely.

— Ne haragudj, fiam — mondta egyszer a felesége —, legjobb lesz, ha te ki se jössz a városból nyáron. Minek zavarjuk itt egymást? Látod, milyen szűken vagyunk, igazán megérthetnéd...

Most már nem zúgolódott, és nem védte a jussát. Könyveit kocsira rakatta, és beköltözött a városba. Egyedül élt, mint a remeték, főzött magának, mosogatott, este a sarokba ült, és úgy érezte, mintha a diófa lombjai hajladoznának a feje fölött, míg valahol messze a tudatában ott volt a tó is, a kisház is, és suttogó hangokat is hallott:

— Ne zavarjátok a papát!

Így hunyta le egyszer a szemét elhagyottan és boldogan talán.

Hajnali zeneszó

A foglyokat mindennap korán reggel felsorakoztatták, s ott kellett aztán topogniok egyhelyben, a hajnal tejfehér derengésében, amíg őrök töltött fegyverekkel és vicsorító farkaskutyákkal el nem indították őket a táborból munkahelyük, a gyár felé.

Gyilkosan ellenséges világ vette őket körül, gyilkosok voltak az őrök, és a hősapkás nagy hegyek is úgy álltak körülöttük, mint a börtönfalak. Addigra már sokan éhenhaltak, s akik még bírták a munkát, a koplalást, az egész kegyetlen életet, azoknak az öntudatából is eltűnt már az otthon, a család és a haza emléke, mert minden idegszálukkal védekezniök kellett a közvetlen halállal: az éhenhalással, a tarkónlövessel, a vicsorító kutyákkal és a saját belső összeomlásukkal szemben.

Voltak közöttük öregek és fiatalok, voltak akik valamikor gazdagok voltak, s koldusszegények is akadtak szép számmal, itt azonban most egyformán kutattak a szemétkben a krumplihéj után, egyformán ragaszkodtak a nyomorult élethez és a szabadulás reményéhez.

Egy reggel ott dideregtek a hóban éhesen és rongyosan, mint mindig, az őrök konyhája felől kegyetlenül szállt a levegőben a valódi zsírral főzött rántottleves szaga, hogy ők is a fogukat csikorgatták, mint a kutyák, és közben mámorosan szívták magukba azt az ételszagot, s akkor egyszerre ismerős zeneszó ütötte meg a fülüket. Egy nyurga, tejelesszájú, csizmás katona ült az egyik épület lépcsőin és harmonikázott.

A pattogó ütemű, vidám dal nyomán egyszer csak eltűntek a nagy hegyek, síkság vette körül őket, eperfás országutakkal, apró tanyákkal a földeken, kihallatszott a dalból a gémeskutak nyikorgása, s a nyáj kolompólása a legelőn. Mintha valami csoda folytán otthon lettek volna, s már nem látták magukon a rongyokat, az őröket, a kutyákat, az éhséget sem érezték és a leselkedő halált minden óvatlan mozdulat mögött.

És közben nem mertek odanézni a muzsikáló katonára, lehunyt szemmel álltak, szinte felodóva abban a dalban, téren és időn túl, mintegy álomban érzelve újra a hazát, a múltat, az emlékeket, amelyek most élő valóságként vették körül őket.

Mindez azonban csak néhány pillanatig tartott, s az ocsúdás, az ébredés borzalmasabb volt a legszörnyűbb álomból való ébredésnél is.

Egy öregember kiáltotta el magát az első sorokban:

— Hagyd abba! Nem bírom tovább!

A legény azonban nem hallotta a kiáltást, csak húzta egyre hangszerét, s az otthoni mezők hullámoztak a tavaszi szélben, akácfaillat szállt a levegőben, de akkor ez már csak gyilkos révület volt, mert ott álltak újra ijesztően a komor nagy hegyek, a kutyák is vérszomjasan szagolták körül őket, és a felkelő nap fényében megcsillantak a gépfegyverek.

— Elég! — ordították el magukat most már kórusban öregek és fiatalok egyaránt, s egy rongyos, szakállas csontváz kiállt a sorból, odament egészen közel a fiatal katonához, s úgy vágta a szemébe:

— Nincs jogod hozzá! Az nem a te hazád!

Az őr ölébe ejtette hangszerét, és olyan mozdulatot tett, mintha a fegyveréhez nyúlna, de a keze félúton megállt, és közben csaknem ijedten nézett az előtte ágáló, toprongyos halálraítéltre.

— Én csak játszottam — mondta tétován, mint aki védekezik. — Mit akartok? Muzsikálni se szabad?

— Itt nem — felelte a lázadó, és keményen farkasszemet nézett a katonával, úgyhogy az megszeppenve sütötte le a tekintetét. — Majd otthon játszál, nem itt. Majd ha megint szabadok leszünk...

— Vissza! Vissza! Sorba! — hangzott a kiáltás, és a kutyák idegesen rohanták körül őket, mert közben megjöttek az örök útrakészen, s kiáltozva terelték kettős rendekbe a foglyokat.

— Mi volt ez? — kérdezte a parancsnokuk a fiatal katonát, akinek kezében hosszan nyúlt el a harmonika, ahogyan felállt és megpróbálta kihúzni magát felettese előtt.

— Semmi. Csak muzsikáltam kicsit, és ezek elkezdtek vonítani a zenezőra, mint a kutyák. Nincs semmi baj, parancsnok úr!

A menet elindult. Többé nem látták a fiatal katonát. Máshova került bizonyára, vagy csak nem mert többé kiülni a lépcsőkre, hogy hangszerével elvarázsolja ezt az egész idegen világot, s idehozza helyébe az otthon.

De attól kezdve a foglyok keményebben sorakoztak már fel hajnalban a tábor udvarán, és közülük nem egy úgy érezte, mintha a szögesdrótok mögött, tűnőben lettek volna már az ellenséges nagy hegyek, és közelebb kerültek volna az otthonhoz, a hazához, a szabadsághoz.

Egy tavaszi reggelen elhomályosult a kék ég fénye Milka előtt, és megfeketedett a diófa zöld lombkoronája, mint amikor jégeső készül alászállni a felhőkből, hogy elborítsa a világot. A tyúkok éhesen nyújtogatják körülötte a nyakukat, az ölben keservesen sikonganak egymáson átugrálva a göndörszórú malacok, Milka meg csak áll ott a diófa alatt, pirosvirágos pongyolájában, éjfékeite hajával, a szája is kipirosítva, mint a városi hölgyeké, s ha most arra menne a jáger a csintalan kis bajuszával, szemébe húzott kalapjával, biztosan megálna a kerítés mellett, hogy hátra-pöccintse vállán a puskát, és úgy kiáltja be az udvarra:

— Mi jót álmódott, szépasszony?

De most nem a jáger jön arra, hanem talán a halál, mert olyan ez a reggel, mint az örök búcsúztató, tűnő fényei és hideg lehelete fagyosan fogják körül, s úgy érzi, megáll a szíve, el kell sikoltania magát!

Megvan ennek már jó két hete, a tyúkok elé azóta is rendre odávéti az aransyárga kukoricát, a malacok is karikában hordják a farkukat, semmi baj a házban, csak Milka járta meg közben a kórházat meg a doktorokat sorra. S azóta se győzi mesélni, hogy mi történt vele.

— Ismerem én eztet, nekem ne mondjad, engem is elfogott negyvenöt esztendőskoromban... — vigasztalja Bábí anyó a kapuban ülve, s összehúzza magán a kendőt, hogy csak a nagy, vörös orra látszik, meg a fogatlan szája, ahogy olykor szólásra nyitja, mint egy mély gödröt.

— De még előző este nem volt semmi bajom — panaszkodik Milka tovább. — A Feri vásárba készült, én szíjaztam össze neki a ponyvát a kocsin, s még rá is szóltam erre az új legényre: Vigyázzatok, az anyátok mindenségit, nehogy páratlanul áruljátok megint a papucsokat. Még azt mondja a Feri, nem jössz velünk? Dehogy megyek! Mert mintha éreztem volna, hogy mi vár rám. Éjszaka hallom szöszmötélni a másik ágyban, rágyújt, mert arról nem tudtam leszoktatni huszonöt év alatt, hogy a cigarettát vegye először a szájába...

— De aludni nem bírál, ugye? — nyílik ki újra az odvas száj Bábí anyó vastag orra alatt, hogy aztán elterüljön rajta a nevetés, mert tud ő mindent, neki semmi sem újság ezen a világon...

— A szívem, a szívem... Azt hittem, leszakad, és oit esek össze a káráló tyúkok között azon a reggelen. De hiába mondom én ezt a kórházban a doktoroknak, csak azt kérdik: Étvágya van? Van. A háta fáj, a dereka, szíve? Igen, doktor úr, és előnt a forróság, aztán meg dideregni kezdek. És még most se vagyok egészséges, dehogy. Hiába kaptam azokat a csöppeket... Még most is elsötétül előttem a világ sokszor. Katicám, kislányom, kiáltom ilyenkor, borogatást!

És Milka rettenetesen fél most ettől a sötétségtől, mert vasárnap délután van, ilyenkor szokott végigsétálni a falun a jáger, akit ő már hetek óta nem látott.

Már csak ezért is végig kell nézni minduntalan az utcán, ahol most alig jár valaki, a piros autóbusz is elporzott a város felé, jóllakott libák döcögnek haza a rétről, mindegyik megtalálja a maga kapuját, és Bábí anyó csak itt ül tovább a nyakan rendületlenül, mintha egy folyó partján ülne, míg alatt gallyát és gondot sodor magával messzire a víz. Milka már harmadszor igazítja meg gömbölyű térdén a kinyíló pongyolát, s újra kitarja karját az izgalmas mesében, csak akkor kapja fel riadtan a fejét, amikor Bábí anyó a sarok felé bök görcsös ujjával, s azt mondja:

— Na, ezek is jönnek már!

Vége a délutánnak, az ég se kék már, a fények eltűntek a hegyék mögött és Milka mégis úgy érzi, vakítóan tűz szemébe a nap, aztán olyan sötét lesz megint, mint az esős éjszakában.

Katica fordult be a sarkon, szőke fejét a jáger felé fordítva, aki most puska nélkül ballag, subickos csizmában, félrevágott zöld kalapban kis bajusza egyik csücskét huzgálva, amíg a lány mesél neki.

— Bemegyek, Babi anyó... — nyögi keservesen Milka, és a szívéhez kap, észre se veszi, hogy kinyílt megint a pongyolája, s a kislánya egészen közel van már a jágerrel.

— Elmúlt már a te időd — motyogja Babi anyó, aki mindent ért és mindent tud, mintha vele is így lett volna ez valamikor.

A jáger tovább megy az utcán a kislánnyal, mások is sétálnak az utcán, hiszen vasárnap van, csak Milka jajdul fel reménytelenül a szobában, és Babi anyó ül továbbra is bölcsen és kitartóan, mintha a mulandóság felett örködné ott a küsszéken, vasárnap délután.

Sáfrány Imre szövegrajzai.